

Рудолф Карнап (1931)

ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА МЕТАФИЗИКАТА

ЧРЕЗ ЛОГИЧЕСКИ АНАЛИЗ НА ЕЗИКА *

“Überwindung der Metaphysik durch logische Analyse der Sprache”.

Erkenntnis, 2 (1931), pp. 219 – 241.

Превод: Тодор Полименов

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Още от гръцките скептици та чак до емпириците на XIX в. е имало множество противници на метафизиката. Видът на издиганите от тях възражения е бил твърде различен. Едни са обявявали учението на метафизиката за неистинно, понеже то противоречало на опитното познание. Други са го смятали просто за несигурно, понеже начинът на поставяне на въпроси в него прекрачвал границите на човешкото познание. Мнозина антимета-физици са обявявали заниманието с метафизически въпроси за безплодно - независимо дали може да им се отговори, или не, във всеки случай било излишно да се впускаме в тях; напротив, ние трябвало да се посветим изцяло на практическите задачи, които възникват непрестанно по пътя на деловия човек.

Чрез развитието на модерната логика стана възможно да се даде един нов и по-точен отговор на въпроса за валидността и легитимността на метафизиката. Изследванията на „приложната логика“ или „теорията на познанието“, които си поставят за задача да изяснят чрез логически анализ познавателното съдържание на изреченията на науката, а с това и значението на появяващите се в тях думи („понятия“), довеждат до един положителен и до един отрицателен резултат. Положителният резултат се получава в областта на емпиричната наука, като се изясняват отделните понятия на различните клонове на науката и се разкрива тяхната формално-логическа и теоретико-познавателна връзка. В областта на метафизиката (включваща и цялата философия на ценностите и наука за нормите) логическият анализ довежда до отрицателния резултат, че мнимите изречения на тази област са напълно безсмислени. С това е постигнато едно радикално преодоляване на метафизиката, каквото не е било възможно за по-ранните антиметафизически позиции. Наистина, подобни идеи се откриват и в някои по-ранни разсъждения, напр. в такива от номиналистичен тип; но решаващото провеждане стана възможно едва днес, след като чрез своето развитие през последните десетилетия логиката се превърна в един достатъчно точен инструмент.

Като казваме, че т.нар. изречения на метафизиката са безсмислени, ние употребяваме тази дума в най-строг смисъл. Обикновено в нестрог смисъл безсмислени се наричат понякога изречения или въпроси, когато тяхното формулиране е напълно безплодно (напр. въпросът: „Каква е средната тежест на онези лица във Виена, чийто телефонен номер завършва с цифрата „3“?“); друг път - изречения, които са съвсем очевидно неистинни (напр. „през 1910 г. Виена наброяваше 6 жители“), или пък такива, които са не само емпирично, но и логически неистинни, т.е. които са противоречиви (напр. „от лицата А и В всяко е с 1 година по-възрастно от другото“). Подобни изречения са, макар и безплодни или неистинни, все пак смислени, понеже само смислените изречения могат да се подразделят на (теоретически) плодотворни и безплодни, на истинни и неистинни. Напротив, в строг смисъл безсмислена е онази поредица думи, която в рамките на определен, вече установен език изобщо не образува изречение. Понякога обаче такава поредица думи може да създаде на пръв поглед впечатление за изречение - в този случай я наричаме привидно изречение. Нашата теза е именно, че чрез логически анализ мнимите изречения на метафизиката се разобличават като привидни изречения.

Един език се състои от лексика и синтаксис, т.е. от набор от думи, които имат значе-

ние, и от правила за образуване на изречения; тези правила определят как от различните видове думи могат да се образуват изречения. Съответно има два вида привидни изречения: или в тях се среща дума, за която само поради заблуда се приема, че има значение, или думите в тях действително имат значение, но начинът на съчетаването им нарушава синтаксиса, така че от него не се получава смисъл. С помощта на примери ще видим, че в метафизиката се срещат привидни изречения и от двата вида. След това ще трябва да обсъдим какви доводи говорят в полза на нашето твърдение, че цялата метафизика се състои от такива привидни изречения.

2. ЗНАЧЕНИЕТО НА ЕДНА ДУМА

Ако една дума има значение (в рамките на определен език), обикновено също се казва, че тя обозначава едно „понятие“; ако тя само създава впечатление, че има значение, а всъщност няма, ние говорим за „привидно понятие“. Но как може да се обясни възникването на едно привидно понятие? Та всяка дума не е ли въведена в езика само затова, за да изразява нещо определено, така че още от първата си употреба да има определено значение? Как тогава в традиционния език може да има думи без значение? Разбира се, първоначално всяка дума (като оставим настрана редки изключения, за които ще дадем пример по-надолу) има значение. В хода на историческото развитие често една дума променя значението си. И така понякога също се случва една дума да изгуби старото си значение, без да получи ново. В следствие на тази промяна възниква привидно понятие.

Но в какво се състои значението на една дума⁷. Какви конвенции трябва да са приети по отношение на една дума, за да има тя значение? (Дали тези конвенции са споменати изрично, както е при някои думи и символи на модерната наука, или са приети тихомълком, както е обикновено при повечето думи на традиционния език, това не е важно за нашите разсъждения.) Първо, трябва да е определен синтаксисът на думата, т.е. видът на нейната поява в най-простата форма на изречение, в която думата може да се срещне; ние наричаме тази форма нейно елементарно изречение. Елементарната форма на изречение за думата „камък“ е напр. „x е камък“; в изречения с тази форма на мястото на „x“ стои произволно обозначение от категорията на предметите, напр. „този диамант“, „тази ябълка“. Второ, за елементарното изречение 5 на съответната дума трябва да е даден отговорът на следния въпрос, който можем да формулираме по различни начини:

От какви изречения е изводимо 5 и кои изречения са изводими от 5?

При кои условия 5 ще е истинно и при кои — неистинно?

Как следва да се верифицира 5?

Какъв смисъл има 5?

(1) е коректната формулировка; формулировка (2) съответства на начина на говорене в логиката, (3) - на начина на говорене в теорията на познанието, а (4) - на този във философията (феноменологията). Че в основата на онова, което философите имат предвид под (4), лежи (2), бе показано от Витгенщайн: смисълът на едно изречение се съдържа в критерия за неговата та истинност. [(1) е „металогическата“ формулировка; подробно изложение на металогиката като теория за синтаксиса и за смисъла, т.е. за отношенията на изводимост, предстои да бъде представено на друго място.]

При много думи - и особено при преобладаващото мнозинство думи в науката - е възможно значението да се даде чрез свеждане до други думи („конституция“, дефиниция). Напр.: „членестоноги“ са животните със сегментирани тяла, сегментирани крайници и телесна покривка от хитин“. Така за елементарната форма на изречение на думата „членестоного“, т.е. за формата на изречение „предметът x е членестоного“, е отговорено на споменатия по-горе въпрос, като е определено, че едно изречение с тази форма е изводимо от предпоставки с формата „x е животно“, „x има сегментирано тяло“, „x има сегментирани крайници“ и „x има телесна покривка от хитин“ и че, обратно, всяко от последните изречения е изводимо от изречение с тази форма. Чрез тези определения относно изводимостта (казано другояче: относно критерия за истинност, метода за верификация, смисъла) на елементарно-

то изречение относно „членестоного" е определено значението на думата „членестоного". По този начин всяка дума от езика се свежда до други думи и най-накрая до думите, срещащи се в т.нар. „изречения на наблюдението" или „протоколни изречения". Чрез това свеждане думата получава значението си.

С оглед на целите на нашето разискване тук можем да оставим изцяло настрана въпроса за съдържанието и формата на първичните изречения (протоколните изречения), който досега все още не е получил окончателен отговор. Обикновено в теорията на познанието се казва, че първичните изречения се отнасят до „даденото"; обаче няма единодушие по въпроса, какво следва да се разглежда като дадено. Понякога се застъпва схващането, че изречението относно даденото говорят за най-простите качества на сетивата и чувствата (напр. „топло", „синьо", „радост" и т.под.); други клонят към схващането, че първичните изречения говорят за комплекси от преживявания и отношения на подобие между тях; според трето схващане вече и първичните изречения говорят за предмети. Независимо от различието на тези схващания е несъмнено, че една поредица думи има смисъл само тогава, когато отношенията на нейната изводимост от протоколни изречения са определени, пък било то и че тези протоколни изречения са с едно или друго естество; а също така, че една дума има значение само тогава, когато изреченията, в които може да се срещне, са сводими до протоколни изречения.

Тъй като значението на една дума е определено чрез нейния критерий (казано другояче: чрез отношенията на изводимост на нейното елементарно изречение, чрез неговите условия за истинност, чрез метода за верификацията му), то след приемането на критерия не можем да разполагаме и с още нещо, което бихме искали да „имаме предвид" под думата. Ние не бива да даваме нещо по-малко от критерия, за да получи думата точно значение; но не можем да дадем и нещо повече от критерия, понеже всичко останало е определено чрез него. В критерия значението се съдържа имплицитно; онова, което остава, е само да го представим експлицитно.

Нека допуснем например, че някой образува новата дума „рорен" и твърди, че имало неща, които са рорни, и такива, които не са рорни. За да научим значението на тази дума, ние ще го попитаме за критерия: как да установим в конкретен случай дали определено нещо е рорно, или не е? Да допуснем най-напред, че запитаният ни оставя без отговор, като казва, че за рорността няма емпирични отличителни белези. В този случай ще сметнем употребата на думата за недопустима. Ако въпреки това употребяващият думата настоява, че има рорни и нерорни неща и само за нищожния и краен разсъдък на човека остава вечна тайна кои неща са рорни и кои не, ще разгледаме това като празни приказки. Но може би той ще ни увери, че все пак има предвид нещо под думата „рорен". Чрез това уверение бихме се запознали обаче единствено с психологическия факт, че той свързва с думата някакви представи и чувства. Но по този начин думата не получава значение. Ако за нея не е определен критерий, то изреченията, в които се среща, не казват нищо, те са просто привидни изречения.

Да допуснем по-нататък случая, че критерият за една нова дума, напр. „рорен", е даден; а именно нека изречението „Това нещо е рорно" е истинно винаги тогава и само тогава, когато нещото е четириъгълно. (При това за нашите разсъждения е без значение дали този критерий ни е даден изрично, или го установяваме чрез наблюдение на случаите, в които думата се употребява утвърдително, и случаите, в които се употребява отрицателно.) Тогава ще кажем: думата „рорен" има същото значение като думата „четириъгълен". И ще разгледаме като Недопустимо, ако употребяващите думата настояват, че те „имали предвид" под нея все пак нещо различно от „четириъгълен"; че наистина всяко четириъгълно нещо било също и рорно, както и обратното, но че това се дължало единствено на обстоятелството, че четириъгълността е видимият израз на рорността, която сама по себе си била скрито и невъзприемаемо свойство. Ние ще възразим, че след като критерият тук е даден, вече е определено, че „рорен" означава „четириъгълен", и че повече изобщо не е налице свободата да се „има предвид" под думата това или онова нещо.

Нека резюмираме накратко резултата от нашите разсъждения. Да приемем, че „а" е произволна дума, а „5{a}" - елементарното изречение, в което тя се появява. Тогава доста-

тъчното и необходимо условие за това „а“ да има значение, може да се даде във всяка от следните формулировки, казващи по същество едно и също нещо:

1. Емпиричните отличителни белези за „а“ са известни.

Установено е, от какви протоколни изречения може да се изведе „5(а)“.

Условията за истинност на „5(а)“ са установени.

Пътят за верификация на „5{а}“ е известен¹.

3. МЕТАФИЗИЧЕСКИ ДУМИ БЕЗ ЗНАЧЕНИЕ

При много от думите на метафизиката сега може да се види, че не удовлетворяват току-що посоченото условие и са следователно без значение.

Нека вземем за пример метафизическия термин „принцип“ (и то като принцип на битието, а не като принцип на познанието или аксиома). Различни метафизици дават отговор на въпроса, какъв е (най-висшият) „принцип на света“ (или „на нещата“, „на битието“, „на биващото“), напр.: водата, числото, формата, движението, животът, духът, идеята, несъзнаваното, действието, доброто и др. под. За да намерим значението, което думата „принцип“ има в този метафизически въпрос, ние трябва да попитаме метафизиците при какви условия според тях едно изречение с формата „х е принципът на у“ ще е истинно и при какви - неистинно; с други думи: ние питаме за отличителните белези или за дефиницията на думата „принцип“. Метафизикът отговаря приблизително така: „х е принципът на у“ означава „у произтича от х“, „битието на у се основава на битието х“, „у съществува благодарение на х“ или т. под. Обаче тези думи са многозначни и неопределени. Често те имат ясно значение; напр. ние казваме за едно нещо или един процес у, че той „произтича от“ х, когато наблюдаваме, че неща или процеси от вида иа у често или винаги следват след такива от вида на х (отношение на каузалност в смисъла на закономерна последователност). Но метафизикът ни заявява, че не това емпирично установимо отношение се има предвид; нали иначе неговите метафизически тези биха се превърнали в прости изречения за опита от същия вид като тези на физиката. Според него тук думата „произтичам“ няма онова значение на отношение на времева последователност и обусловеност, което тя има обикновено. Но за друго значение той не дава критерий. Следователно мнимото „метафизическо“ значение, което думата трябва да има тук за разлика от приведеното емпирично значение, изобщо не съществува. Ако се замислим за първоначалното значение на думата

Относно логическото и теоретико-познавателно схващане, което лежи в основата на нашето изложение, но тук може да се очертае само накратко, срв.: ШМДеп.чШп, ТгасЪаШя ю^со-рЪИозорЪлсиз, 1922. Сатар, Оег 1о§15сЪе АиГЪаи с!ег \>Се1(;, 1928. УСшвтапп, 1л>ц1к, ЗргасЪе, РЪИозорМе, (т УогЪегекипд).

„рппаршт“ (и на съответната гръцка дума „арху“), ние ще забележим, че тук е налице същият ход на развитие. От думата изрично се отнема първоначалното значение „начало“ и се приема, че тя повече не означава първото по време, а първото в едно друго, специфично метафизическо отношение. Критерии за това „метафизическо отношение“ обаче не се дават. Така и в двата случая от думата е било отнето по-ранното ѝ значение, без да ѝ се дава ново; от нея остава празна обвивка. Поради предишния период, в който думата е имала значение, с нея все още се асоциират различни представи; те се свързват с нови представи и чувства от контекста, в който тя сега вече се употребява. Но по този начин думата не получава значение; и тя остава и занаяпред без значение, докато не стане възможно посочването на път за верификация.

Друг пример е думата „Бог“. При тази дума, ако оставим настрана вариантите на използването ѝ в рамките на всяка една от областите, ние трябва да разграничим словоупотребата в три различни случая или исторически периода, преливащи обаче времево един в друг. В митологическата словоупотреба думата има ясно значение. С нея (съотв. с паралелните думи на други езици) се обозначават най-често телесни същества, които царуват напр. на Олимп, на небето или в подземния свят и които в по-голяма или по-малка степен на свършенство са

надарени с власт, мъдрост, добрина и щастие. Понякога тази дума обозначава и душевно-духовни същества, които, наистина, нямат антропоморфни тела, но които все пак се проявяват някак в нещата или процесите на зримия свят и затова са емпирично установени. Напротив, в метафизическата словоупотреба „Бог“ обозначава нещо свръхемпирично. От думата изрично се отнема значението на едно телесно или едно промъкващо се в телесното душевно същество. И тъй като не ѝ се дава ново значение, тя се превръща в дума без значение. Наистина, нещата често изглеждат така, сякаш и в метафизиката се дава значение на думата „Бог“. Обаче при по-внимателно вглеждане се вижда, че дефинициите, които метафизиците формулират, се оказват привидни дефиниции; те почиват или върху логически недопустими словосъчетания (за които ще стане дума по-надолу), или върху други метафизически думи (напр. „първоосиова“, „абсолютното“, „безусловното“, „независимото“, „самостойното“ и т.под.), но никога върху условията за истинност на едно елементарно изречение. При тази дума не се удовлетворява дори най-първото изискване на логиката, а именно изискването да се даде нейният синтаксис, т.е. формата на нейната поява в елементарното изречение. Тук елементарното изречение би трябвало да има формата „x е Бог“; обаче метафизиците или изцяло отхвърлят тази форма, без да дадат друга, или, ако я приемат, не посочват синтактичката категория на променливата x. (Категории са напр.: тела, свойства на тела, отношения между тела, числа и т.н.)

16 Между митологическата и метафизическата словоупотреба се намира теологическата словоупотреба на думата „Бог“. Тук не е налице собствено значение, а употребата се колебае между другите два вида приложения на думата. Някои теолози имат изразено емпирично (в нашата терминология следователно „митологично“) понятие за Бог. В този случай не са налице привидни изречения; но недостатъкът за теологията се състои в това, че при тази интерпретация нейните изречения са емпирични и затова подлежат на преценката на емпиричната наука. При други теолози видимо налице метафизическата словоупотреба. При трети словоупотребата е неясна, било то, защото следват ту тази, ту онази словоупотреба, било то, защото се движат в не съвсем разбираеми, размиващи се и в двете посоки изрази.

Също както разгледаните примери „принцип“ и „Бог“, така и повечето други специфично метафизически термини са без значение, напр. „идея“, „абсолютното“, „безусловното“, „безкрайното“, „битието на биващото“, „не-биващото“, „нещо само по себе си“, „абсолютен дух“, „обективен дух“, „същност“, „битие в себе си“, „битие в и за себе си“, „еманация“, „манифестация“, „отчленяване“, „Азът“, „не-Азът“ и т.н. С т.зи изрази нещата не стоят по-различно отколкото с думата „рорен“ в измисления по-горе пример. Метафизикът ни заявява, че не могат да се посочат емпирични условия за истинност; а когато добави, че под една такава дума въпреки това „има предвид“ нещо, ние вече знаем, че по този начин се загатват само съпътстващи представи и чувства, чрез които обаче думата не получава значение. Метафизически-те мними изречения, които съдържат такива думи, нямат смисъл, не казват нищо - те са само привидни изречения. Как следва да се обясни тяхното възникване, ще разгледаме малко по-надолу.

4. СМИСЪЛЪТ НА ЕДНО ИЗРЕЧЕНИЕ

Досега разгледахме привидни изречения, в които се среща някаква дума без значение. Има обаче и един втори вид привидни изречения. Те се състоят от думи със значение, но са съставени от тези думи по такъв начин, че все пак не се получава смисъл. Синтаксисът на един език посочва какви словосъчетания са допустими и какви - недопустими. Обаче граматическият синтаксис на естествените езици не успява да изключи навсякъде безсмислените словосъчетания. Нека вземем за пример следните две поредици думи:

„Цезар е и“;

„Цезар е просто число“.

Поредицата думи (1) е образувана синтактически неправилно; синтаксисът изисква на третото място да е поставен не съюз, а предикат, т.е. съществително или прилагателно име. Синтактически правилно образувана е напр. поредицата думи „Цезар е пълководец“; тя е смислена поредица думи, истинско изречение. Но също синтактически правилно е образуванa и поредицата думи (2), понеже тя има същата граматическа форма като току-що споменатото изречение. Въпреки това обаче (2) е безсмислено. „Просто число“ е свойство на числа; то не може нито да се припише, нито да се отрече за един човек. Тъй като (2) изглежда като изречение, но не е изречение, не казва нищо, не изразява нито съществуващо, нито несъществуващо положение на нещата, то ние ще наричаме тази поредица думи „привидно изречение“. Поради това, че граматическият синтаксис не е нарушен, човек тутакси става жертва на заблудението, че все пак има работа с едно изречение, макар и неистинно. Обаче „а е просто число“ е неистинно тогава и само тогава, когато а се дели на някакво естествено число, различно от а и 1; очевидно е, че тук „Цезар“ не може да се постави на мястото на „а“. Този пример беше избран затова, защото при него безсмислеността може да се забележи лесно; но при някои метафизически т.нар. изречения не е тъй лесно да се установи, че са привидни изречения. Фактът, че в обичайния език е възможно да се образува безсмислена поредица думи, без да се нарушават правилата на граматиката, е знак за това, че граматическият синтаксис, разгледан от логическа гледна точка, съдържа недостатъци. Ако граматическият синтаксис съответстваше точно на логическия синтаксис, нямаше да може да възникне нито едно привидно изречение. Ако граматическият синтаксис не разграничаваше видовете думи само като съществителни, прилагателни, глаголи, съюзи и т.н., а и в рамките на тези видове правеше по-нататък някои други логически нужни различия, нямаше да може да се образува нито едно привидно изречение. Ако напр. съществителните се подразделяха на повече видове думи - според това дали обозначават свойства на тела, на числа и т.н., то думите „пълководец“ и „просто число“ щяха да принадлежат към различни граматически видове и (2) щеше да бъде също тъй езиково неправилно, както и (1). Следователно в един коректно построен език всички безсмислени поредици думи щяха да бъдат от вида на пример (1). По този начин чрез самата граматика те щяха да бъдат изключвани, така да се каже, автоматично; т.е., за да се избегне безсмислеността, нямаше да е нужно да се обръща внимание на значението на отделните думи, а само на техния вид (на „синтактическата категория“, напр.: вещ, свойство на вещи, отношение; на вещи, число, свойство на числа, отношение на числа и др.). Следователно, ако е вярна тезата ни, че изреченията на метафизиката са привидни изречения, то в един логически-коректно построен език метафизиката изобщо няма да бъде изразима. Оттук произтича голямата философска значимост

на задачата за построяване на един логически синтаксис, над която логиците работят днес.

5. МЕТАФИЗИЧЕСКИ ПРИВИДНИ ИЗРЕЧЕНИЯ

Сега ще дадем няколко примера за метафизически привидни изречения, в които може да се види особено ясно, че тези изречения нарушават логическия синтаксис, макар и да спазват историко-граматическия. За тази цел избираме няколко изречения от онази метафизическа теория, чието влияние в Германия днес е най-силно.²

„Трябва да бъде изследвано само биващото и друго - нищо; самото би-ващо и по-нататък - нищо; единствено биващото и извън него - нищо: Как

стоят нещата с това нищо? Има ли го нищото само затова, защото

го има „не“-то, т.е. отрицанието? Или е обратното? Има ли ги отрицанието и „не“-то само затова, защото го има нищото? Ние твърдим: нищото е по-първично от „не“-то и от отрицанието. Къде търсим нищото?

Как го намираме? — Ние познаваме нищото. — Страхът разкрива нищо то. Това, от което и поради което сме се страхували, е било „собствено“

- нищото. И действително: самото нищо - като такава - е било при нас.

— Как стоят нещата с нищото? — Самото нищо нищожи“

За да покажем, че възможността за образуване на привидни изречения почива на едно логическо несъвършенство на езика, ние ще формулираме по-долу приведената схема. Изреченията в колонка I са както граматически, така и логически безупречни и следователно смислени. Изреченията в колонка II (с изключение на B 3) са граматически напълно аналогични на тези в колонка I. Наистина, формата на изречение II A (като въпрос и отговор) не отговаря на изискванията, които следва да удовлетворява един логически коректен език. Но въпреки това тя е смислена, тъй като може да се преведе на коректен език; това се показва от изречение III A, което има същия смисъл като II A. Нецелесъобразността на формата на изречение II A си проличава по-нататък по това, че от нея чрез граматически безупречни операции ние можем да достигнем до безсмислените форми на изречения II B, които са взети от горния цитат. Тези форми изобщо не могат да бъдат образувани в коректния език на колонка III. Въпреки това безсмислеността им не се за-

2 Следните цитати (с думи с разредка в оригинала) са взети от: М. ИеШе^сг, \X/ак 1x1 МейрБукПс? 1929. Разбира се, ние можехме да вземем такива изречения и от който и да е друг от множеството метафизици на съвременността или миналото; и все пак избраните места, както изглежда, илюстрират особено ясно нашето схващане.

белязва на пръв поглед, тъй като аналогичността със смислените изречения I B ни подвежда лесно към объркване. Следователно установената тук грешка на нашия език произтича от това, че той, за разлика от един логически коректен език, допуска граматическо равенство по форма между смислени и безсмислени редици думи. Към всяко от записаните с думи изречения е приложена по една съответна формула в символиката на логистиката; тези формули позволяват да се види особено ясно нецелесъобразната аналогия между I A и II A, както и почиващото на нея възникване на безсмислените образувания II B.

I. Смислени изречения на обичайния език

II. Възникване на нещо безсмислено от нещо смислено в обичайния език

III. Логически коректен език

нав (?) нав (Нищ)

A. Какво е навън?

нав (?) Навън е дъжд.

нав (Дъж)

B. Как стоят нещата с този дъжд? (т.е.: какво прави дъждът? или: какво друго може да се изкаже още за този дъжд?)

? (Лъж)

1. Ние познаваме дъжда.

поз (Дъж)

A. Какво е навън? Навън не е нищо.

B. „Как стоят нещата с това нищо?“

?(Нищ)

1. „Ние търсим нищото“,]

„Ние намираме нищото“, \ поз (Нищ) „Ние познаваме нищото“. I

A. Няма (не съществува, не е налице) такова нещо, което да е навън. ~.(З.т). нав (х)

B. Всички тези форми изобщо не могат да бъдат образувани.

2. Дъждът вали.

вал (Аъж)

2. „Нищото нищожи“.

нищ (Нищ)

3. „Нищото го има само затова, защото...“

същ (Нищ)

При по-внимателно разглеждане на привидните изречения в колонката II B проличават още някои различия. Образоването на изреченията (I) почива просто на грешката, че ду-

мата „нищо“ се употребява като име за предмет, защото в обичайния език тя обикновено се употребява в тази форма, за да се формулира едно отрицателно изречение за съществуване (вж. II А). Напротив, в един логически коректен език за тази цел служи не едно специално име, а определена логическа форма на изречението (вж. III А). И

изречение II В 2 се добавя и нещо ново, а именно образуването на думата без значение „нищожа“; следователно това изречение е безсмислено по две причини. По-горе вече казахме, че метафизическите думи без значение обичайно възникват в следствие на това, че на една дума със значение ѝ се отнема значението чрез метафорична употреба в метафизиката. Напротив, тук пред нас се разкрива един от редките случаи, в които се въвежда нова дума, която още от самото начало няма значение. Изречение II В 3 следва да се отхвърли също така по две причини. То си съответства с предходните изречения в грешката, че думата „нищо“ се използва като име за предмет. Освен това обаче то съдържа противоречие. Това е така, понеже дори и да беше допустимо „нищо“ да се въведе като име или определено описание за един предмет, то все пак в дефиницията на този предмет щеше да се отрича неговото съществуване, а в изречение (3) - отново да му се приписва. Ето защо това изречение, ако не беше вече без смисъл, щеше да бъде противоречиво и следователно безсмислено.

С оглед на грубите логически грешки, които откриваме в изреченията II В, бихме могли да стигнем до предположението, че в цитираното съчинение думата „нищо“ има може би някакво напълно различно значение от обичайното. И това предположение се подсилва още повече, когато там по-нататък четем, че страхът разкривал нищото, че в страха самото нищо като такова било пред нас. Тук думата „нищо“, както изглежда, би трябвало да обозначава някакво емоционално състояние, може би от религиозен вид, или пък нещо друго, което лежи в основата на подобно състояние. Ако случаят беше такъв, то споменатите логически грешки не биха били налице в изреченията II В. Но началото на дадения на с. 18 цитат показва, че тази интерпретация не е възможна. От съотнасянето на „само“ и „и друго нищо“ се вижда съвсем ясно, че тук думата „нищо“ има обичайното си значение на една логическа частица, която служи за изразяването на едно отрицателно изречение за съществуване. В непосредствена връзка с това въвеждане на думата „нищо“ се поставя и основната задача на съчинението: „Как стоят нещата с това нищо?“

Подозрението ни, дали все пак не сме дали погрешна интерпретация, се разсейва напълно, когато видим, че авторът на съчинението е съвсем наясно, че неговите въпроси и изречения противоречат на логиката. „Въпросът и отговорът по отношение на нищото са сами по себе си еднакво нелепи. — Традиционно привличаното основно правило на мисленето изобщо, законът за непротиворечието, общата ‚логика‘, низвергват този въпрос.“ Толковаazole за логиката! Ние трябва да отхвърлим нейното господство: „Ако така се прекършва властта на разсъдъка в областта на въпросите за нищото и битието, то с това се решава и съдбата на господството на ‚логиката‘ във философията. Самата идея за ‚логика‘ се разтваря в стихията на едно по-първично питане.“ Но дали трезвата наука ще бъде съгласна със: стихията на едно логически противоречиво питане? И на този въпрос отговорът вече е даден: „Мнимата трезвост и обективност на науката стават за посмешище, ако тя не подхожда сериозно към нищото.“ Ето как намираме добро потвърждение за нашата теза — тук един метафизик стига сам до констатацията, че неговите въпроси и отговори са несъвместими с логиката и начина на мислене в науката.

Разликата между нашата теза и тази на по-ранните антиметафизици сега става ясна. За нас метафизиката не е „чиста измислица“ или „приказка“. Изреченията на една приказка не противоречат на логиката, а само на опита; те са напълно смислени, макар и неистинни. Метафизиката не е „суеверие“; ние можем да вярваме в истинни или неистинни изречения, но не и в безсмислени поредици думи. Метафизическите изречения не могат да се разгледат и като „работни хипотези“; понеже за една хипотеза е съществено отношението на изводимост между нея и някакви (истинни или неистинни) емпирични изречения, а тъкмо това липсва при привидните изречения.

За да се спаси метафизиката, понякога се издига следното - позоваващо се на т.нар.

ограниченост на човешката познавателна способност - възражение: наистина, метафизическите изречения не могат да бъдат верифицирани от човека или пък от друго крайно същество; те биха могли обаче да се приемат като предположения за това, какво би отговорило на нашите въпроси едно същество с по-висша или дори със съвършена познавателна способност, а като предположения те биха били все пак най-малкото смислени. Против това възражение ще кажем следното. При положение, че значението на една дума не може да се даде или поредицата думи не е съставена синтактически правилно, не е възможен дори и въпрос. (Нека помислим напр. за следните привидни въпроси: „Рорна ли е тази маса?“, „Свещено ли е числото седем?“, „Четните или нечетните числа са по-тъмни?“.) Където няма въпрос, там и едно всезнаещо същество не може да отговори. Може би възражаващият ще отвърне сега: както зрящият може да съобщи на слепеца някакво ново познание, така и едно по-висше същество би могло да ни съобщи някакво метафизическо познание, напр. дали зримият свят е проявление на някакъв дух. Тук трябва да се запитаме какво означава „ново познание“. Във всеки случай можем да си представим среща с живи същества, които да ни разкажат за някакво ново сетиво. Ако тези същества биха ни доказали твърдението на Ферма или биха изобретили нов физикален инструмент, или биха формулирали неизвестен досега природен закон, то познанието ни с тяхна помощ би било обогатено. Това обаче би било така само защото подобни неща могат да се проверят, както и слепецът може да разбере и провери цялата физика (а с това и всички изречения на зрящия). Но ако хипотетичните същества ни кажат нещо, което не можем да верифицираме, то ние няма да 22

можем и да го разберем; за нас това изобщо няма да е съобщение, а просто речеви звуци без смисъл, макар и може би с асоциации на представи. Следователно чрез едно друго същество - все едно дали то знае повече, или по-малко, или всичко - нашето познание ще може да се разшири само количествено, но към него няма да може да се добави познание от принципино нов вид. Онова, което за нас е несигурно, може да стане по-сигурно с помощта на друг; онова обаче, което за нас е неразбираемо и безсмислено, не може да стане смислено чрез помощта на друг, колкото и много той да знае. Ето защо също нито някакъв Бог, нито някакъв дявол могат да ни помогнат да достигнем до метафизиката.

6. БЕЗСМИСЛЕНОСТТА НА ЦЯЛАТА МЕТАФИЗИКА

Всички примери за метафизически изречения, които анализирахме дотук, бяха взети от едно-единствено съчинение. Резултатите обаче засягат по подобен, а в някои случаи и по буквално същия начин и останалите метафизически системи. Когато в споменатото съчинение се цитира със съгласие едно изречение от Хегел („Чистото битие и чистото нищо са тъждествени“), то това съгласие съвсем не е случайно. Метафизиката на Хегел има логически съвсем същия характер като този, който открихме във въпросната модерна метафизика. По подобен начин стоят нещата и при останалите метафизически системи, макар и в една или друга степен видът на техните езикови формулировки, а с това и видът на логическите грешки да се различава от вида на обсъдените примери.

По-надолу не би следвало да е нужно да привеждаме по-нататъшни примери за анализи на отделни метафизически изречения от различни системи. Нека само посочим най-честите видове грешки.

Може би повечето от логическите грешки, които се допускат в привидни изречения, почиват на логическите несъвършенства, които съпътстват употребата на думата „съм“ в нашия език (и на съответните думи в другите, или поне в повечето европейски езици). Първата грешка се състои в двузначността на думата „съм“, която се употребява ту като копула пред преди-кат („аз съм гладен“), ту като обозначение за съществуване („аз съм“). Тази грешка става още по-опасна поради това, че метафизиците често не са наясно относно въпросната двузначност. Втората грешка произтича от формата на глагола при второто значение - при съществуването, Глаголната форма симулира наличие на предикат там, където всъщност няма такъв. Наистина още отдавна се е знаело, че съществуването не е признак (срв. Кантовото опровержение на онтологическото доказателство за съществуването на 23 ога). Но едва

модерната логика е напълно последователна » това отношение: тя въвежда знака за съществуване в такава синтактическа форма, при която той да не може да бъде отнасян като предикат към знаци за предмети, а само към предикати (срв. напр. изречение III A в таблицата на с. 19). Повечето метафизици от древността насам са се подвеждали от глаголната и съ-отв. предикативната форма на думата „съм“ и така са достигали до привидни изречения като напр. „аз съм“, „Бог е“.

Пример за тази грешка откриваме в Дскартовото „со&Но, ещо нит“. Нека тук оставим изцяло настрана съдържателните опасения, които са били изказвани срещу предпоставката - а именно дали изречението „аз мисля“ е адекватен израз на иманото предвид състояние или пък съдържа по-скоро някакво хипостазиране, - и разгледаме двете изречения само от формал-но-логическа гледна точка. В тях се забелязват две съществени логически грешки. Първата се съдържа в заключението „аз съм“. Без съмнение глаголът „съм“ се употребява тук в смисъла на съществуване; понеже за копула не може да става дума там, където няма предикат; а и Декартовото „аз съм“ винаги е било разбираемо в този смисъл. Тогава обаче това изречение нарушава споменатото по-горе логическо правило, според което съществуването може да се изказва във връзка с предикати, но не и във връзка с имена (субекти, собствени имена). Едно изречение за съществуване няма формата „а съществува“ (както тук: „аз съм“, т.е. „аз съществувам“), а „съществува нещо от този и този вид“. Втората грешка се съдържа в прехода от „аз мисля“ към „аз съществувам“. Ако искаме да изведем едно изречение за съществуване от изречението „P(a)“ (на а е присъщо свойството P), то това изречение ще може да изказва съществуване само по отношение на предиката P, но не и по отношение на субекта а от предпоставката. От „аз съм европейец“ не следва „аз съществувам“, а - „съществува поне един европейец“. От „аз мисля“ не следва „аз съм“, а - „съществува нещо мислещ“.

Само по себе си обстоятелството, че нашите езици изразяват съществуването чрез глагол („съм“ или „съществувам“), все още не е логическа грешка, а само нещо нецелесъобразно и опасно. Обаче глаголната форма подвежда лесно към погрешното схващане, че съществуването е предикат; и тогава се достига до логически объркани и поради това безсмислени начини на изразяване като току-що разгледаните. Тук се корени и произходът на такива форми като „биващото“ и „не-биващото“, които открай време играят важна роля в метафизиката. В един логически коректен език такива форми изобщо не могат да се образуват. Както изглежда, в латинския и немския език - може би в следствие на подвеждащия гръцки образец - формите „επ.ч“ и съотв. „βελεπсГ [„биващ“] са били въведени в употреба специално за нуждите на метафизиката; така езикът е бил направен логически по-лош, макар и да се е вярвало, че се премахва някакъв недостатък.

Друго доста често срещащо се нарушение на логическия синтаксис е т.нар. „смесване на сферите“ на понятията. Докато споменатата преди малко грешка се състои в това, че един знак с непредикативно значение се употребява като предикат, то тук един предикат се употребява, наистина, като предикат, но като предикат от друга сфера; налице е престъпване на правилата на т.нар. „теория на типовете“. Пример за тази грешка е разгледаното по-горе изречение „Цезар е просто число“. Имената за хора и думите за числа принадлежат към различни логически сфери, а затова също и предикатите за хора (напр. „пълководец“) и предикатите за числа („просто число“). Грешката да се смесват сферите - за разлика от обсъдената преди малко словоупотреба на глагола „съм“ - не е запазена за метафизиката, а се среща доста често и в разговорния език. Тук обаче тази грешка води рядко до безсмислици; многозначността на думите по отношение на сферите тук е от такъв вид, който позволява лесното ѝ отстраняване.

Пример: 1. „Тази маса е по-голяма от онази.“ 2. „Височината на тази маса е по-голяма от височината на онази маса.“ Тук думите „по-голяма“ се употребяват в (1) за отношение между предмети, а в (2) за отношение между числа, и следователно за две различни синтактически категории. Грешката тук е несъществена; тя може да се елиминира, като напр. се напише „по-голяма¹“ и „по-голяма²“; тогава „по-голяма“ ще се дефинира въз основа на „по-голяма²“ чрез това, че формата на изречение (1) ще се обяви за равнозначна с (2) (и с други подобни форми).

Тъй като смесването на сферите в разговорния език не причинява нищо фатално, обикновено изобщо не му се обръща внимание. Подобно отношение, разбира се, е целесъобразно при обичайната употреба на езика, но в метафизиката то е имало фатални следствия. Подведени от привичката във всекидневния език, метафизиците са се подмамливали да достигат до такива смесвания на сферите, които не могат повече - както тези във всекидневния език - да бъдат преведени в логически коректна форма. Привидни изречения от този вид се срещат особено често напр. при *Хегел*, а също и при *Хайдегер*, който заедно с многото своеобрази на *Хегеловия* език е възприел и някои от неговите логически недостатъци. (Напр. определения, които би следвало да се отнасят към предмети от даден вид, вместо това биват отнасяни към някакво определение на тези предмети или към „битието“, или „бъденето“, или към някакво отношение между тези предмети.)

След като установихме, че много метафизически изречения са безсмислени, възниква въпросът, дали все пак в метафизиката няма и някакъв дял от смислени изречения, който би останал, след като отстраним безсмислените.

Разбира се, въз основа на резултатите, които получихме досега, би могло да се заключи, че метафизиката предразполага към изпадане в безсмисленост и че затова, когато желаем да се занимаваме с метафизика, ние трябва

25 да се стараем да избягваме внимателно тази опасност. В действителност обаче нещата не стоят така, защото не може да има смислени метафизически изречения. Това следва от задачата, която метафизиката си поставя: тя се стреми да открие и изложи такова познание, което не е достъпно за емпиричната наука.

В началото ние обсъдихме, че смисълът на едно изречение се съдържа в метода на неговата верификация. Едно изречение казва само онова, което е верифицируемо в него. Ето защо едно изречение, ако изобщо казва нещо, може да каже само един емпиричен факт. За онова, което би се намирало принципно отвъд възможния опит, не би могло нито да се изкаже нещо, нито да се помисли нещо, нито да се попита нещо.

Изреченията (които са смислени) се подразделят на следните видове. Най-напред, има изречения, които въз основа единствено на своята форма вече са истинни („тавтологиите“ по думите на Витгенщайн; те съответстват приблизително на аналитичните съждения при Кант); те не казват нищо относно действителността. Към този вид принадлежат формулите на логиката и математиката; самите те не са изказвания за действителността, а служат за трансформация на такива изказвания. След това, има отрицания на такива изречения („контрадикции“); те са противоречиви, а следователно въз основа на своята форма неистинни. Решението за истинността или неистинността на всички останали изречения се съдържа в протоколните изречения; затова останалите изречения са (истинни или неистинни) изречения за опита и принадлежат към областта на емпиричната наука. Който иска да образува изречение, което да не принадлежи към тези видове, ще образува нещо, което автоматично става безсмислено. Тъй като метафизиката не иска нито да изказва аналитични изречения, нито да слиза в областта на емпиричната наука, то тя е принудена или да използва думи, за които не могат да се дадат критерии и които затова са без значение, или да съчетава думи със значение по такъв начин, от който не се получава нито аналитично (съотв. контрадикторно), нито емпирично изречение. И в двата случая неизбежно възникват привидни изречения.

Следователно логическият анализ произнася присъда за безсмисленост над всяко мнимо познание, което се опитва да се разпростре над или зад опита. Тази присъда засяга най-напред всяка спекулативна метафизика и всяко мнимо познание от чисто мислене или чиста интуиция, които си мислят, че не се нуждаят от опита. Но присъдата се отнася и до онази метафизика, която, изхождайки от опита, се опитва чрез особени умозаклучения да познае намиращото се извън или зад опита (следователно напр. до неовита-листката теза за една действаща в органичните процеси „ентелехия“, която е физикално непознаваема; до въпроса за „същността на каузалността“ извън установяването на определена редовна последователност; до говоренето за

26 „нещо само по себе си“). По-нататък присъдата важи и за цялата философия на ценностите или нормите, за всяка етика или естетика като нормативни дисциплини. Това е

така, понеже обективната валидност на една ценност или норма (също и според застъпниците на философията на ценностите) не може да се верифицира емпирично или да се дедуцира от емпирични изречения; ето защо тя изобщо не може да се изрече (чрез едно смислено изречение). Другояче казано: или за „добро" и „красиво" и останалите използвани в науките за нормите предикати се дават емпирични отличителни белези, или това не се прави. В първия случай едно изречение с подобен предикат се превръща в емпирично, но не и в ценностно съждение; във втория случай то се превръща в привидно изречение; изречение, изричащо ценностно съждение, изобщо не може да се образува.

Присъдата за безсмисленост засяга накрая и онези метафизически направления, които обикновено неправилно се наричат теоретико-познавателни, а именно реализмът (доколкото той се опитва да твърди нещо повече от емпиричната констатация, че в процесите се разкрива известна закономерност, с което се дава възможност за приложение на индуктивния метод) и неговите противници: спекулативният идеализъм, солипсизмът, феноменализмът, позитивизмът (в стария смисъл).

Но какво изобщо остава за философията, щом всички изречения, които казват нещо, са с емпирична природа и принадлежат към науката за реалното? Онова, което остава, не са изречения, нито теория, нито система, а само един метод, а именно този на логическия анализ. Ние видяхме тук приложението на този метод в неговата отрицателна употреба: в нея той служи за отстраняване на думи без значение и привидни изречения без смисъл. В положителната си употреба той служи за изясняване на смислените понятия и изречения, за логическо основополагане на науката за реалното и на математиката. Отрицателното приложение на метода е нужно и важно в настоящата историческа ситуация. По-плодотворно обаче, дори вече и в сегашната практика, е положителното приложение; но на него не можем да се спрем тук по-подробно. Набелязаната задача за логически анализ, за изследване на основите на науките, е това, което разбираме под „научна философия" в противоположност на метафизиката; над тази задача ще работят повечето студии в това списание*.

На въпроса за логическия характер на изреченията, които получаваме като резултат от логическия анализ, напр. на изреченията на този и други логически трактати, тук може да се отговори само най-общо с това, че те са отчасти аналитични, отчасти емпирични. А именно тези изречения относно

* Сп. ЕгкспШмз, органът на Виенския кръг, в чийто втори том през 1931 г. излиза статията на Карнап.

27

изречения и части на изречения принадлежат отчасти на чистата металогика (напр. „поредица, която се състои от знака за съществуване и от едно име за предмет, не е изречение"), отчасти на дескриптивната металогика (напр. „поредицата думи на това и това място в тази и тази книга е безсмислена"). Металогиката предстои да бъде обсъдена на друго място; тогава ще бъде показано също, че металогиката, която говори за изреченията на един език, може да бъде формулирана в самия този език.

7. МЕТАФИЗИКАТА КАТО ИЗРАЗ НА ЧУВСТВОТО ЗА ЖИВОТА

Когато твърдим, че изреченията на метафизиката са напълно безсмислени, че не казват съвсем нищо, то дори и този, който с разума си е съгласен с нашите резултати, сигурно ще бъде измъчван от едно натрапчиво чувство на озадачение: как е възможно наистина толкова много хора от различни епохи и народи, сред тях превъзходни мислители, да са влагали в метафизиката толкова много усилия, даже истинска жар, щом тя не се състои в нищо друго освен в безсмислено подредени думи? И как да се обясни, че тези съчинения до ден днешен оказват тъй силно въздействие върху читателите и слушателите, щом те не съдържат съвсем нищо, дори и заблуждения. Тези опасения са оправдани дотолкова, доколкото метафизиката действително съдържа нещо; само че това не е теоретическо съдържание. Метафизическите (привидни) изречения не служат за изобразяване на положения на нещата, нито на съществуващи (тогава те щяха да бъдат истинни изречения), нито на несъществуващи (тогава те щяха

да бъдат поне неистинни изречения); те служат за израз на чувството за живота.

. Може би имаме право да приемем, че митът е това, от което се е развила метафизиката. Детето се ядосва на „лошата маса“ в която се е блъснало; първобитният човек се опитва да омилостиви страшния демон на земетресението или почита с благодарност божеството на плодотворния дъжд. Тук пред нас се разкриват персонификации на природни явления, които представляват квазипоетическия израз за емоционалното отношение на човека към заобикалящия го свят. Наследството на мита се поема, от една страна, от поезията, която постига и подсилва със съзнателни средства онова, което митът е давал на живота; от друга страна, от теологията, в която митът се развива в система. Но каква е историческата роля на метафизиката? Може би в нея имаме право да съзираме заместител на теологията на нивото на систематичното, понятийното мислене. Тук (мнимо) свръхестествените познавателни източници на теологията биват заместени с естествени, но (мнимо) свръх-емпирични познавателни източници. Когато се вгледаме по-

28 внимателно обаче, ние можем да разпознаем зад многократно променяния облик пак същото съдържание като в мита: ние откриваме, че метафизиката също произтича от потребността да се даде израз на чувството за живота, на положението, в което човек живее, на емоционалната и волева нагласа към заобикалящия го свят, към ближните, към задачите, с които се занимава, към съдбата, която го спхожда. Това чувство за живота се изразява, най-често несъзнателно, във всичко, което човек върши и казва; то се отпечатва също в чертите на лицето му, а може би и в стойката на походката му. Някои хора обаче имат потребността да придават на своето чувство за живота освен това и една особена изразна форма, в която то става възприемаемо по-концентрирано и по-въздействащо. Ако такива хора са надарени при това с художествен талант, то пред тях се открива възможността да се изразяват чрез създаване на художествени творби. Начинът, по който чувството за живота намира израз в стила и вида на художествената творба, е разяснен вече от други (напр. от Дилтай и учениците му). (В тази връзка често се използва изразът „светоглед“; ние предпочитаме да го избягваме заради неговата двузначност, чрез която се заличава тъкмо онази разлика между чувство за живота и теория, която е решаваща за нашия анализ.) В тази връзка за нашата аргументация е съществено само това, че изкуството е адекватното, а метафизиката едно неадекватно изразно средство за чувството за живота. Само по себе си, разбира се, няма какво да се възрази срещу употребата на което и да е произволно изразно средство. В случая на метафизиката обаче положението е по-особено, защото чрез формата на съчиненията си тя симулира нещо, каквото всъщност не е. Тази форма е формата на система от изречения, които се намират помежду си в (привидно) отношение на обосноваване, а следователно — формата на теория. По този начин се симулира наличието на теоретическо съдържание, докато такова, както видяхме, всъщност няма. Не само читателят, но и самият метафизик е жертва на заблудата, че чрез метафизическите изречения е казано нещо, че чрез тях са описани положения на нещата. Метафизикът вярва, че се намира в областта, в която става дума за истинности неистинност. В действителност обаче той не е изказал нищо, а само - подобно на художник - е дал израз на нещо. Това, че метафизикът е жертва на тази заблуда, не следва непосредствено от обстоятелството, че той си служи с езика като изразна среда и със съобщителни изречения като изразна форма; понеже същото върши и лирикът, без обаче да изпада в тази самозаблуда. Но метафизикът привежда аргументи за своите изречения, изисква съгласие с тяхното съдържание, впуска с в полемика с метафизика от другото направление, като се опитва в своя трактат да опровергае неговите изречения. Лирикът, обратно, не се старее в своето стихотворение да опровергае изреченията от стихотворението на друг лирик; понеже той знае, че се намира в областта на изкуството, а не в тази на теорията. 29 Може би музиката е най-чистото изразно средство за чувството за живота, защото тя в най-голяма степен е освободена от всичко предметно. Хармоничното чувство за живота, на което метафизикът се стреми да даде израз в една монистична система, намира по-ясен израз в музиката на Моцарт. И когато метафизикът излага своето дуалистично-героично чувство за живота в една дуалистична система, не го ли прави може би само затова, защото му липсва способността на Бетовен да изрази това

чувство в по-адекватна среда? Метафизиците са музиканти без музикални способности. За това пък имат силна склонност за работа в средата на теоретическото, за свързване на понятия и мисли. Вместо обаче, от една страна, да развива тази склонност в областта на науката, а от друга страна, да удовлетворява в изкуството потребността да се изразява, метафизикът смесва двете и сътворява един хибрид, който не допринася с абсолютно нищо към познанието, а към чувството за живота - с нещо неподходящо.

Предположението ни, че метафизиката е заместител, макар и неподходящ, на изкуството, се потвърждава, както изглежда, от факта, че онзи метафизик, който е притежавал може би най-силно изразена художествена дарба, а именно Ницше, най-малко е допуснал грешката на споменатото смесване. Повечето от съчиненията му имат предимно емпирично съдържание; в тях става дума напр. за исторически анализ на определени феномени на изкуството или за историко-психологически анализ на морала. В онова съчинение обаче, в което той най-силно дава израз на това, което други изразяват чрез метафизика или етика, а именно в „Заратустра“, той не избира заблуждаващата теоретична форма, а приема открито формата на изкуството, на поезията.³

1 Добавка при корекцията. Междувременно забелязах със задоволство, че и от друга страна в името на логиката беше заявен енергичен протест срещу съвременната философия на нищото. В един доклад („За всичко и нищо“, Радио Лайпциг, 1 май 1930; Ргпю.ч. НеГге 2, р. 140, 1931) Оскар Краус набелязва историческото развитие на философията на нищото и казва накрая за Хайдегер: „Науката ще стане смешна, ако подходи сериозно към него [нищото],... Понеже нищо не заплашва по-сериозно авторитета на цялата философска наука от възраждането на споменатата философия на нищото.“ По-нататък в един доклад („Основополагане на елементарната теория за числата“, декември 1930 пред Филос. обществ. Хамбург; Маг.Б. Агт. 104, р. 485, 1931) Хилберт прави следната забележка, без да споменава името на Хайдегер: „В един наскоро излязъл философски доклад открих изречението: .Нищото е абсолютното отрицание на тоталността на (бивашото)'. Това изречение е поучително, защото въпреки своята краткост то илюстрира всички основни нарушения на принципите, формулирани в моята теория за доказателството.“

БЕЛЕЖКИ НА АВТОРА (1957 Г.)*

Към дял 1 „метафизика“: това понятие се употребява в настоящата работа - както е обичайно в Европа - като обозначение за областта на мнимото знание за същността на нещата, явяваща се недостъпна за емпирично обоснованата индуктивна наука. Метафизиката в този смисъл обхваща системи като онези на Фихте, Шелинг, Хегел, Бергсон и Хайдегер, но не и програми, които целят синтез и обобщение на резултатите, получени в отделните науки.

Към дял 1 „смисъл“: в днешно време различаваме множество видове смисъл, в частност, от една страна, познавателен (обозначителен, референциален) смисъл, а от друга, непознавателен (експресивен), например емотивен или мотивационен смисъл. В настоящата работа под „смисъл“ се разбира винаги „познавателен смисъл“. Ето защо тезата, че изреченията на метафизиката са безсмислени, следва да се разбира така, че те нямат познавателен смисъл, нямат утвърдително съдържание. С нея изобщо не се отрича очевидният психологически факт, че те имат експресивно значение. Това се подчертава изрично в дял 7.

Към дял 6 „металогика“: Този израз се отнася към теорията за езиковите изрази и в частност за техните логически отношения. Днес бихме правили разлика между логически синтаксис като теория за техните чисто формални отношения и семантика като теория за значението и условията за истинност.

Към дял 6 „реализъм“ и „идеализъм“: това, че както отрицателните, така и положителните тези относно реалността на външния свят са привидни изказвания, се опитам да покажа в Привидни проблеми:*. Това, че съответното важи и за онтологическите тези за действителността или недействителността на абстрактните обекти като свойства, отношения или пропозиции, се обсъжда в Етршт, ЗетапИсз, апЛ ОпШо^у, в: Кеуие 1п1егпайопа1 с1е РНИо-зорШе 4, 1950, 20-40, преиздадено в: Меатп% ап<1 ИесехяИу, второ издание, Чикаго 1956.

* Добавени към изданието на статията в: Ауег, А.]. (еА.): 1о\$ка1 РовИМът. 1, опсюп ! 959. " Сагпар, К.: 5сИетргоЪ1ете т Аег РШоворШе.. Оа\$ РгетЛрвусШвсИе ипс1 с1ег Кеа-Ивтчвв1геИ. ВеИт1928.